

DE PIETER
HASEKAMP
CRISIS
VOORBIJ

**RECEPTEN VOOR EEN
BETERE ECONOMIE**

2024 Prometheus Amsterdam

© 2024 Pieter Hasekamp
Omslagontwerp Bart van den Tooren
Foto auteur Henriëtte Guest
Zetwerk ZetSpiegel, Best
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 5711 1

Inhoud

Inleiding	9
-----------	---

I Onder economen

Vooraf	15
De macht van het CPB	21
Keuzes in Kaart	25
Medialogica	29
Recepten voor een beter beleid	33
Een ruk aan het stuur	37
Werkjubileum	41
Nederland moet de bitcoin in de ban doen	45
Bitcoin revisited	49
De econoom als technocratisch activist?	53
Roze koeken zijn gezond!	57
Geloofwaardig beleid kan niet zonder commitment	61
Ervaringen uit het verleden	64
Onderwijs is van onschatbare waarde	67
Gedoe tussen generaties helpt ons niet vooruit	70

II Crisis en compensatiesamenleving

Vooraf	75
Nog even geduld, de economische omslag is in zicht	82
De economische zwaartekracht bestaat nog	86
De steun moet een keer stoppen	90
Leg de coronarekening niet bij jongeren neer	94
Gerichte schuldkwijtschelding is nodig voor herstel van corona	98
De economie beleeft een zonnige zomer, maar wel met donderwolken	102
Op zoek naar bindende begrotingsregels	106
De compensatiesamenleving gaat niet werken	110
De gevolgen van de inflatie zijn ongelijk verdeeld	114
Het begrotingsbeleid lijdt aan long covid	117
Reële prijzen zijn pijnlijk, maar nodig	120
Het generieke crisisbeleid is niet houdbaar	123
Ontsnappen aan de vloek van de fiscale regeling	127
De verhitte economie vraagt om een ander begrotingsbeleid	130
De economie zal ons altijd blijven verrassen	133
Na de budgettaire kaasschaaf blijven keuzes nodig	136

III Recepten voor een betere economie

Vooraf	141
Kan de arbeidsmarkt weer vliegen?	148
De wereld verandert steeds langzamer	152
Geef gezonde aandacht aan de zorg	156

De bijlesindustrie dreigt het publieke onderwijs uit te hollen	160
Wie geven we de ruimte?	164
Nederland heeft baat bij een sterkere Europese Unie	168
Kunnen we ons rijk rekenen?	172
Een vlak land met een ongelijke verdeling	176
Personeel gezocht? Werk aan de winkel!	179
Kijk verder dan het vestigingsklimaat	182
Prinsjesdag voor alle jongeren	185
Arbeidsmigratie vraagt beleidskeuzes én handhaving	189
Liever afhankelijk dan autonoom	192
Zo kan Nederland de energietransitie versnellen	195
Vergroening van de economie vraagt om doelbewuste groei	199
Maak werken in publieke dienst weer aantrekkelijk	202
Een dialoog over de verschillen begint bij de feiten	205
Het armoedecijfer als startpunt voor een breder debat	208
Aan het eind betaalt de burger de rekening	211
Maak serieus werk van simpel beleid	214
Schaarste alom, dus zijn lastige keuzes nodig	217
Het industriebeleid van de vs is geen voorbeeld voor de EU	220
Zonder risico staat alles stil	223
Keuzes van nu vormen het Nederland van 2050	227
Slotbeschouwing	231

Inleiding

Nederland heeft de afgelopen jaren in crisisstand gestaan. De coronapandemie leidde tot een ongeken­de economische krimp en een even onge­kend overheidsingrijpen. De oorlog in Oekraïne ging gepaard met een energiecrisis, daarna volgde een periode van hoge inflatie en stagnerende economische groei. Burgers maken zich zorgen over bestaanszekerheid, bedrijven over hun toekomst.

Toch staat het land er op het eerste gezicht nog niet zo slecht voor. Ja, de economie is recent een tijd lang nauwelijks gegroeid, maar die stagnatie kwam na een zeer krachtig economisch herstel in de jaren 2021 en 2022. Inmiddels trekt de economische groei weer aan, waardoor we ons per saldo nog steeds op hetzelfde gematigde groeipad bevinden als voor de coronacrisis. Nederland doet het daarmee over de hele periode gemeten beter dan de meeste andere Europese landen. De inflatie, begin 2023 nog zeer hoog, is onder controle gebracht zonder grote economische schade. En de koopkracht herstelt na een paar jaar van dalingen, geholpen door reële loonstijgingen, verhoging van minimumloon en uitkeringen en gerichte compensatie via belastingen of toeslagen. De werkloosheid en het aantal faillissementen blijven op een laag niveau. De meeste mensen zijn opti-

mistisch over hun eigen vooruitzichten en ook de verwachtingen voor de Nederlandse economie als geheel zijn voorzichtig positief. Tegelijkertijd is er veel somberheid over de stand van het land en de toestand in de wereld.¹

De overheid heeft een belangrijke rol gespeeld bij het stabiliseren van de economie tijdens de coronacrisis en de energiecrisis. Desondanks staat het functioneren van die overheid op veel punten ter discussie. Nederland lijkt het vermogen kwijtgeraakt om tijdig keuzes te maken in het beleid en daarmee toekomstige crises te voorkomen. En dan hebben we het niet over een pandemie of over de energiecrisis – hoewel voor beide al lange tijd was gewaarschuwd – maar vooral over andere zaken. Klimaat, stikstof, asiel, wonen, bestaanszekerheid, de kwaliteit van het onderwijs, de betaalbaarheid van de zorg: het zijn allemaal maatschappelijke vraagstukken die groter zijn geworden door het uitblijven van echte beleidskeuzes. Problemen worden afgekocht in plaats van opgelost. Nederland wordt op deze manier een ‘compensatiesamenleving’, is de stelling in een van mijn columns in *Het Financieele Dagblad*.

Die columns ben ik gaan schrijven kort na mijn aantreden als directeur van het Centraal Planbureau. Mijn start daar, op 1 maart 2020, viel samen met het begin van de coronapandemie. Er was, binnen en buiten het CPB, veel behoefte aan duiding: wat gebeurt er met ons? Wat zijn de gevolgen voor economie en samenleving? Daarom ben ik eerst gestart met blogs op de website van het CPB en vervolgens met het schrijven van maandelijks columns in *Het Financieele Dagblad*. Ik vond en vind het belangrijk om, naast de beleidsgerichte en wetenschappelijke publicaties die het CPB uitbrengt, ook op een andere manier te

kunnen communiceren: persoonlijker, toegankelijker en soms meer agenderend. En laat ik eerlijk zijn: ik vind schrijven ook gewoon leuk.

Voor de totstandkoming van dit boek heb ik een keuze gemaakt uit de blogs en columns van de afgelopen vier jaar. Ze zijn meestal, zoals dat heet, dicht op de actualiteit geschreven. De publicatiedatum staat daarom steeds vermeld; in enkele gevallen is nog een correctie doorgevoerd of voetnoot toegevoegd. Voor de lijn van het verhaal zijn ze hier gebundeld per thema en daarbinnen chronologisch geordend. Ik volg daarbij losjes de opbouw van mijn EW Economielezing,² waarin ik Nederland na de coronacrisis heb vergeleken met Italië, en het beleid met een kluwen te lang gekookte spaghetti. Naast het benoemen van de symptomen van crisis en compensatiesamenleving heb ik daarin geprobeerd mijn visie te geven op de werking van de economie en de rol van de overheid, om van daaruit oplossingsrichtingen te formuleren.

Het eerste deel van dit boek, ‘Onder economen’, gaat over economie en mijn persoonlijke ervaringen als econoom en directeur van het CPB. Het tweede deel, ‘Crisis en compensatiesamenleving’, beschrijft de economische ontwikkeling sinds de start van de coronacrisis, met nadruk op het gevoerde steunbeleid en de gevolgen daarvan. In het derde deel, ‘Recepten voor een betere economie’, schets ik op een aantal aspecten – verdienvermogen, verduurzaming, verdelingsvragen – een perspectief voor de Nederlandse economie en samenleving. Elk deel wordt voorafgegaan door een introductie die de opgenomen essays met elkaar in verband legt. Het boek eindigt met een slotbeschouwing.

‘Events, dear boy, events,’ was ooit het antwoord van de Britse premier Macmillan op de vraag wat hem het meest bezighield.

Het is onvermijdelijk dat het politieke en maatschappelijke debat zich in belangrijke mate richt op de actualiteit en de problemen van vandaag. Maar het is ook de taak van het beleid om vooruit te blikken, naar de problemen van morgen en overmorgen, en daarvoor oplossingen te formuleren en in gang te zetten. En het is de plicht van een CPB-directeur om op dat langetermijnperspectief te blijven wijzen. Ik hoop dat die blik, de crisis voorbij, ook anderen inspireert om verder te kijken.

Noten

- 1 Sociaal en Cultureel Planbureau, *Burgerperspectieven*, bericht 1, 2024.
- 2 Pieter Hasekamp, *Van investeren en verdelen komt de winst*, EW Economie-lezing, 26 juni 2023.

I Onder economen

Vooraf

Ik ging economie studeren omdat ik het huis uit wilde – weg uit Oegstgeest. Mijn ouders vonden mij daarvoor met zeventien jaar nog te jong, dus koos ik een studie die niet op tien minuten fietsen, in Leiden, gevolgd kon worden. Wat daarbij hielp was dat ik eigenlijk toch al niet zo goed wist welke kant ik op wilde. Ik had me eerst ingeschreven voor scheikunde, dacht nog na over farmacologie en archeologie, maar uiteindelijk werd het economie in Rotterdam. Terwijl ik op het gymnasium in Leiden alleen bètavakken, geschiedenis en talen had gedaan. Ik wist niets van economie.

In Rotterdam kwam ik in 1983 terecht in collegezalen met duizend medestudenten, van wie 90% man. De studie boeide me eerst maar matig. Bedrijfseconomie vond ik soms lachwekkend, boekhouden was hemeltergend saai. Maar macro-economie fascineerde me, en ik was dol op statistiek. Gelukkig kon ik na het eerste jaar bijna alle bedrijfseconomische vakken laten vallen. Uiteindelijk specialiseerde ik me in monetaire economie en internationale economische betrekkingen.

Wat trok me in de (macro-)economie? Ik was een wat cynische adolescent die Céline, Dostojevski en *The Hitchhiker's Guide to the Galaxy* las en luisterde naar Lou Reed en de Talking Heads.

Maar ik was ook geïnteresseerd in hoe de wereld werkt. De economische wetenschap gaf me handvatten om vanuit een enigszins zwartgallig wereldbeeld grip te krijgen op de maatschappelijke werkelijkheid. Niet voor niets wordt economie de ‘dismal science’ genoemd, de naargeestige wetenschap. Economie gaat over schaarste, over keuzes en over afruilen. Niet alles kan, en zeker niet alles tegelijk. De gratis lunch bestaat niet. Economische modellen konden die afruilen op een elegante manier zichtbaar maken en kwantificeren.

Het was ook de tijdgeest. De idealen van de jaren zestig waren in de jaren zeventig eerst vastgelopen in zweverige navelstaarderie en vervolgens omgeslagen naar het nihilisme van de ‘no future’-generatie, begin jaren tachtig. Ook de economie was omgeslagen: van uitbundige groei in de jaren vijftig en zestig naar een periode van hoge inflatie en stagnatie in de jaren zeventig, gevolgd door een diepe economische crisis begin jaren tachtig. Een crisis die duidelijk maakte dat de keynesiaanse beleidsvisie, met een sturende rol voor de overheid in het dempen van conjunctuurbewegingen en het creëren van welvaart, haar grenzen had bereikt. De toekomst van de economie, begin jaren tachtig, leek neoklassiek.

Inmiddels zijn we het beleid uit die periode ‘neoliberaal’ gaan noemen. Ik heb wat moeite met die term, omdat die mijns inziens te veel een samenhangende ideologische agenda suggereert.¹ Anders dan in de vs en het vk, onder Reagan respectievelijk Thatcher, koos Nederland onder Lubbers vooral voor pragmatisch herstelbeleid. De overheidsfinanciën waren uit het lood geslagen, de arbeidsparticipatie was laag en het bedrijfsleven te weinig concurrerend. Ik onderschrijf de visie van mijn voorganger

Coen Teulings² dat een correctie noodzakelijk was – ik zou die alleen eerder ‘technocratisch’ dan ‘neoliberaal’ noemen. Ik kom daar straks nog op terug.

Eerst terug naar mijn eigen verhaal. Ik studeerde af in Rotterdam en wist eigenlijk opnieuw niet zo goed wat ik wilde. Enigszins toevallig kwam ik terecht in Florence, bij het Europees Universitair Instituut, in een prachtig oud klooster met uitzicht over de stad en de koepel van de Duomo. Ik deed promotieonderzoek naar de rol van reputatie en vertrouwen in economisch beleid, met toepassing van speltheorie. Na ruim drie jaar was ik bijna klaar maar realiseerde ik me ook dat ik niet verder wilde als wetenschapper: te eenzaam en te wereldvreemd, vond ik. Dus keerde ik terug naar Nederland en kwam ik terecht bij het ministerie van Financiën, waar ik drie sollicitatiegesprekken in een week voerde en direct een baan kreeg aangeboden. Ik startte vrijwel meteen – en deed er vervolgens nog bijna drie jaar over om het laatste hoofdstuk van mijn proefschrift af te ronden.

Bij Financiën leerde ik het vak van beleidseconoom. Het was de tijd van het eerste paarse kabinet, van economische liberalisering, marktwerking, globalisering. En van budgetdiscipline: de zalmnorm werd na de kabinetsformatie van 1994 ingevoerd. Bij de directie Algemene Financiële en Economische Politiek schreef ik mee aan de Miljoenennota. Later stapte ik over naar Internationale Monetaire Zaken, waar ik contactpersoon was voor het IMF en voor de Nederlandse Antillen. Een plank vol KLM-huisjes herinnert me nog aan die tijd. In 1998 ging ik naar Begrotingsbeleid, waar ik als plaatsvervangend hoofd deel uitmaakte van een kernteam dat Gerrit Zalm ondersteunde in zijn rol als informateur bij de kabinetsformatie. En vervolgens werd ik hoofd van de

sectie vws bij de Inspectie Rijksfinanciën, mijn eerste kennismaking met het terrein van de zorg – en met mijn vrouw Katja, met wie ik nu ruim 25 jaar samen ben.

Ik sla even een paar stappen over: na een periode bij het ministerie van vws en bij Zorgverzekeraars Nederland keerde ik in 2015 weer terug naar het ministerie van Financiën, als directeur-generaal Fiscale Zaken. En vervolgens begon ik in maart 2020 bij het Centraal Planbureau. Het CPB stond altijd enigszins los van het interdepartementale gekrakeel, alleen al door de plek waar het was gehuisvest: in een vervallen voormalig pension, ver van de Haagse binnenstad in het Scheveningse Van Stolkpark. Die zuinige uitstraling paste wel bij de levensvisie van de eerste CPB-directeur Jan Tinbergen, later winnaar van de eerste Nobelprijs in de economie. De oprichting vond plaats in 1945, direct na de Tweede Wereldoorlog – een tijd van wederopbouw en soberheid.

Toen ik er ging werken bestond het CPB 75 jaar en was het recent verhuisd naar de Bezuidenhoutseweg 30, het oude ministerie van Economische Zaken. Dat prachtige monumentale pand delen we met de twee andere planbureaus en een aantal onafhankelijke adviesraden. Deze kennisfabriek ligt dicht bij het centrum van de macht: aan de overkant zitten de ministeries van Economische Zaken, Klimaat en Landbouw, en binnenkort ook Algemene Zaken en de minister-president. Een stukje terug aan de Bezuidenhoutseweg is de tijdelijke huisvesting van de Tweede Kamer, met aan de overkant de kantoortoren van VNO-NCW en MKB Nederland. En even verderop zit de Sociaal-Economische Raad, waar ik als kroonlid mag aanschuiven.

Het CPB is bij uitstek een exponent van de met de ‘polder’

verbonden technocratische traditie die kenmerkend is voor het Nederlandse beleid. De naam suggereert zelfs nog meer dan dat – een centraal geleide economische politiek. Maar die belofte, of dreiging, is nooit waargemaakt: al in de beginjaren was het Centraal Economisch Plan vooral een analyse van de staat van de Nederlandse economie en een prognose van de toekomstige ontwikkeling daarvan, afhankelijk van door de politiek te bepalen beleidskeuzes. Jan Tinbergen introduceerde de nog altijd bestaande ‘spoorboekjes’, waarmee het CPB de juiste waarden van de economische instrumentvariabelen kon bepalen voor de door de politiek vastgestelde doelen.³ Door die niet-ideologische insteek kon het CPB zich ontwikkelen tot een instituut met een zeker in internationaal opzicht unieke positie: dicht op het beleid (dat zich baseert op de prognoses en doorrekeningen), maar volstrekt onafhankelijk.

Hoe logisch was nou mijn eigen overstap naar het CPB? De missie van het CPB – het inzetten van inzichten uit de economische wetenschap voor beter onderbouwd beleid – ligt in het verlengde van wat ik mijn hele loopbaan heb gedaan. Ik heb, zoals uit de rest van het boek zal blijken, een fascinatie voor economische vraagstukken én ik geloof dat de overheid een belangrijke rol te spelen heeft. En daar wil ik graag een bijdrage aan leveren. Aan de andere kant ben ik ook gevormd door mijn eerdere ervaringen. Ik heb twijfels bij de maakbaarheid van de samenleving en benadruk graag de noodzaak van afruilen en budgetdiscipline. En ik sta uitgesproken achterdochtig tegenover hypes en elke vorm van hysterie, of het nu gaat over cryptomunten of het plakken van etiketten op verschillende generaties.

Die nuchterheid past goed bij het CPB, dat vóór alles degelijk

en betrouwbaar wil zijn. Maar het CPB gaat ook met zijn tijd mee en boort nieuwe kennis en technieken aan, van micro-economische causaliteitsstudies tot data science. Het CPB heeft als onafhankelijk onderzoeksinstituut geen eigen agenda, maar kan wel nieuwe onderwerpen agenderen, van armoede en inflatieongelijkheid tot het verdienvermogen van de Nederlandse economie. Ik vind het geweldig om daarin een rol te kunnen spelen – en er iets over te vertellen.

Noten

- 1 In hun boek *Neoliberalisme* (2022) laten Bram Mellink en Merijn Oudenampsen zien dat het neoliberale gedachtegoed van de Mont Pelerin Society ook in Nederland al vroeg invloedrijke aanhangers kende. Tegelijkertijd was het neoliberalisme als politieke beweging onzichtbaar en werd de invloed op het beleid in het Nederlandse compromismodel getemperd door maatschappelijke en politieke tegenstromingen.
- 2 ‘Econoom Coen Teulings: “Wat Reagan, Thatcher en Lubbers hebben gedaan was gewoon goed”’, interview in *Het Financieele Dagblad*, 3 december 2023.
- 3 Zie de biografie van Erwin Dekker, *Jan Tinbergen, een econoom op zoek naar vrede*, Boom 2021.

De macht van het CPB

In *The Hitchhiker's Guide to the Galaxy*¹ gaan de hoofdpersonen op zoek naar de man die het heelal regeert. Ze vinden hem uiteindelijk op een afgelegen planeet, helemaal alleen, in een hutje met een lekkend dak. Hij beantwoordt de vragen die het leven van alle heelalbewoners bepalen volstrekt open en belangeloos, zonder te weten of die heelalbewoners – of zelfs de vragenstellers – wel echt bestaan. Zijn enige zekerheid is het plezier dat hij ontleent aan de – mogelijk ingebeelde – aanwezigheid van zijn kat.

Voor mij is dit heel herkenbaar. Ook het CPB moet, als een soort economisch orakel, voortdurend antwoord geven op vragen vanuit de politiek. Hoe ontwikkelt de economie zich tijdens de coronapandemie? Wat is een houdbaar overheidssaldo? Werkt de nieuwe BIK?² Wat betekenen de plannen van politieke partijen voor ongelijkheid, overheidsfinanciën en werkgelegenheid op de lange termijn? En nee, sinds we de Van Stolkweg hebben verruild voor het Bezuidenhout zijn we niet langer gehuisvest in een voormalig pension met lekkend dak. Maar eigenlijk maakt dat niet uit: sinds half maart werk ik vrijwel volledig vanuit huis en vraag ik me ook soms af of die wereld achter het beeldscherm wel echt bestaat. Gelukkig lopen er thuis drie katten rond...

Het Centraal Planbureau bestaat dit jaar 75 jaar. Tinbergen ging kort na de Tweede Wereldoorlog als eerste directeur aan de slag om met kwantitatief en beleidsgericht economisch onderzoek de wederopbouw van Nederland te ondersteunen. De hierboven beschreven levenshouding zou hem vreemd voorkomen: Tinbergen was een idealist die streefde naar een wereld zonder oorlog en armoede. Toch was hij ook pragmatisch: het CPB ontwikkelde zich onder zijn leiding niet tot planner in een centraal geleide economie, zelfs niet tot adviesorgaan dat het beleid met de grootste opbrengst voor de 'volkswelvaart' aanreikte. Nee, het CPB is na die turbulente beginjaren de onafhankelijke rekenmeester van de politiek geworden, met 'spoorboekjes' die de effecten van 'beleidsimpulsen' in kaart brengen. Niet voor niets heet de doorrekening van de verkiezingsprogramma's – een unieke traditie die al 35 jaar standhoudt – Keuzes in Kaart.

Heeft het CPB dan geen macht? Bij die term gaan we altijd wat ongemakkelijk op onze stoel schuiven. 'Invloed' klinkt vriendelijker, want het CPB besluit zelf niets, maar brengt vooraf en achteraf de gevolgen van besluiten in beeld. En doet dat op basis van wetenschappelijke inzichten en empirische gegevens, vertaald in modellen die inzichtelijk zijn voor de buitenwereld, met een werkwijze die zowel volstrekt voorspelbaar als transparant is. 'Bloedeloos saai' noemde mijn voorganger die werkwijze in een interview. Anderen zien vooral een geoliede machine, waarbij je zou kunnen veronderstellen dat de rol van de directie zich beperkt tot het af en toe toevoegen van een scheutje olie... hoezo machtig?

Toch is dat een te simpele voorstelling van zaken. De machine moet af en toe opnieuw afgesteld worden – sterker nog, er is

geen sprake van één machine, maar van een hele batterij aan machines/modellen, die allerlei producten produceren. Waar- aan vervolgens ook nog geschaafd moet worden door hoog- opgeleide vaklieden, op basis van kennis, ervaring en gezond economisch verstand. Bovendien verandert de omgeving van het CPB voortdurend, en daarmee de vraag naar, en het nut van, de verschillende producten.

Tinbergen adviseerde economen al om af en toe uit het raam te kijken – maar kijk dan wel naar meerdere kanten, zou ik eraan toe willen voegen. De geschiedenis van het CPB laat zien dat het bureau altijd met zijn tijd is meegegaan, maar ook zijn eigen ka- rakter heeft behouden: kwantitatief, beleidsgericht, onafhanke- lijk. De invloed die het CPB heeft volgt eerder uit de keuze wat we doen dan hoe we het doen. Want dat laatste moet volgen uit de economische wetenschap en de beschikbare data. Het CPB agendeert wel, maar heeft geen eigen agenda.

Hoe gaat het verder? De verleiding is groot om vanuit de co- ronatijd parallellen te trekken met de begintijd van het CPB. Dat was eveneens een periode van grote onzekerheid, een tijd waar- in de overheid, noodgedwongen of uit overtuiging, het voor- touw nam bij de wederopbouw van de economie na de Tweede Wereldoorlog. En ook nu zijn er grote maatschappelijke vraag- stukken die om politieke keuzes vragen. Tegelijkertijd is het ge- loof in de maakbaarheid van de samenleving veranderd.

Overigens werd ook direct na de oorlog al aan die maakbaar- heid getwijfeld: niet voor niets werd het CPB geen planbureau, maar een rekenmeester. Wat willen die lui? vraagt Bas Haring zich af in ons jubileumboekje met dezelfde titel.³ Om als ant- woord te geven: ‘De overheid helpen om gedegen beleidsbeslis-

singen te nemen, op basis van inschattingen die gefundeerd zijn in wetenschap.’ En daar kan ik goed mee leven. Niet als heerser op een verre planeet, maar als rekenmeester en economisch adviseur in het Nederland van nu.

29 oktober 2020

Noten

- 1 Douglas Adams, *The Restaurant at the End of the Universe*, Part 2 of *The Hitchhiker's Guide to the Galaxy*, Pan Books, 1980.
- 2 De Baangerelateerde Investeringskorting (BIK) was een belastingkorting die het kabinet op Prinsjesdag 2020 presenteerde als coronamaatregel met een budget van 4 miljard euro. De regeling stopte medio 2021 vanwege vermoedens dat de Europese Unie deze als ongeoorloofde staatssteun zou zien.
- 3 Bas Haring, *Wat willen die lui?*, CPB 2020.